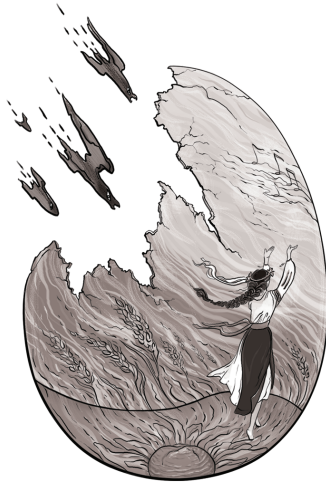

Олексій Ганзенко

Raptus melancholicus

Роман

Київ

УДК 821.161
Г19

Ганзенко Олексій

Г19 Raptus melancholicus : роман. Київ : Видавництво
Ліра-К, 2022. 272 с.
ISBN 978-617-520-236-4

Коли багаторічний тоталітарний тиск несподівано зникає, в за-
пилюжених шафах людських душ оживають давні кістяки...

1941-й рік. Одного ранку мешканці Торощі виявляють, що ра-
дянської влади більше немає – червона армія відступила й міс-
течко залишилося сам-на сам зі світом і війною. Вмить спалахує
мародерство, одні кидаються грабувати склади й крамниці, інші –
мститися давнім кривдникам. Кожен із трьох друзів дитинства –
Яків, Павло й Любим знаходить у цьому вариві свій шлях і своє при-
значення, раптом з'ясовується, що ніякі вони не друзі, а таємниця
смерті коханої Павлом і Любимом дівчини-попівни, що сталася вісім
років тому, перестає бути таємницею. 12 днів із життя невеличкого
українського містечка, чорні помисли одних і самозречення інших,
марні пошуки милосердя посеред немилосердної війни й меланхо-
лійна мелодія губної гармонії як реквієм...

УДК 821.161

ISBN 978-617-520-236-4

© Газенко О., 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

1941 р. 28 липня. Понеділок

1

Квітка впала й галиччя геть із цілого світу злетілося – була ж бо вона як мальована! Й кидалися ті, злі, й обшар дзьобами своїми цупкими кришили на січку, та змії з дерева сикалися до неї, й сичало од змій люто, й гадючилися що страх! І дух січений попелом додолу спадав – на квітку, й на все, й знали, що відтепер тільки попелу, гару тільки по світу білому й буде. І той знав, і хитнуло його, мов пропасного, через те й галузина затремтіла глодова, що за неї вчепивсь... І що ті змії йому були – не боявся він змій – сам же ж він був змієм, а того, що квітка... Попіл застує, шкарубне на тому кустрецем¹, інший би втік, а цей... чоботом на квітку наступив та... А квітка ж не бур'янина тобі яка – її не лишиш... Квітку ж і полий...

– Та галиччя оголомшує, крилами по голові б'є, по очах шмагає, по серцю шмагає... А хіба я втечу, куди втечу?.. Ой, божечку, хто ж мої квітки поливатиме!? Як же ж трудно Квітці, людоньки, як невитерпно!

- Годі, годі, Ганно! Ось я тебе за руку тримаю!
- Любиме Савичу, це ви?
- Я, я! Знову те саме?
- Те саме, Любиме Савичу! Ой божечку...
- Хто він, цей «змії»?
- Хто наступив на квітку!
- І що з ним?
- Зашкарубнув...

¹ Струпом.

- А з квіткою?
- Квітка квітки не забуде! Квітка й полле, Квітка ж і на могилках поливає! А хто полле коли Квітки не стане, хто!?
- Та чому ж не стане?
- Небо на Квітку впаде! Галиччя... воно важке – небо ваги не втримає й упаде!
- Годі, годі, не впаде... Ще не зараз!
- Любиме Савичу?
- Що?
- Чому так невтерпно мені?
- Я тобі ліків пошукаю! Дієвих. Чорнобривців із дому принесу – посадиш, забавишся, й відварю звіробоевого пропишу. Ну ходи. Там у сінях Сажний переминається – поклич!
- Ні, Квітка боїться Примуса! Примус усіх спалить!
- Не спалить – ми йому сірників не дамо!
- Ми не дамо, то чужі дадуть... Квітка боїться чужих...
- Це природно, я сам боюся чужих!
- Ви, Любиме Савичу? Вам не можна боятися!

Пішла, а Любим усміхнувся журно: правда, йому не можна боятися, ану ж як і він боїтиметься? Коби ж іще знав, що діяти... Що діяти, коли дике галиччя людського божевілля всенький обшар, цілий світ кришить на попіл та попіл падає на бідолашні голови нездорових і дужих, то що робити йому – покликаному й навченому ніби те людське божевілля змагати!? А що він зробить? Он Дулепі дієвих ліків пообіцяв, бо в Дулепи всі ознаки прискорення циркуляції¹, Дулепа боїться, а які в нього ліки? Полиця з седативами гола: від мікстури Бехтерева лише порожні слоїки з гнітючо зеленими етикетками, броміду – на кілька впорскувань важким епілептикам у разі статусу²... Хіба калічити морфієм та скополаміном? Цього добра ще є...

¹ Йдеться про симптоми маніакально-депресивного (циркулярного) психозу – ендогенного психічного захворювання, перебіг якого відбувається у вигляді депресивних або маніакальних фаз.

² Епілептичний статус – катастрофічне збільшення кількості припадків в епілептиків (до 100 і більше на день); загрозливий для життя.

Вузьке, стрілчате вікно було прочинено й, опанувавши лінкуватий пізньолипневий подув, забрідали до ординаторської якісь чудні уривчасті згуки та виляски. То від містечка, й що там нині діялося Любим не знав, та знав, що нічого доброго там не діється, добре лише одне: що вмовив маму гайнути до тітки Галини в Харків – погостювати, вмовив – буцім йому буде від того рівновага.

Грози вщухнули й сонячний пил гойдався посеред кімнати, не корячись лінкуватому подуву з вікна, мов серпанок – навкіс, рвійним трикутним вітрилом, що їх так люблять малювати художники-мариністи. Вихоплюючись із репаного паркету підлоги, пилове вітрило краяло ординаторську навіпіл, звужувалося й вилітало через прочинену стулку надвір.

Окрасою вузької, схожої на келію, кімнати з височенною стелею слугувало три хитких, вичовганих не згірше за паркет, канцелярських столи, два – по праву руку від так само високих і так само вузьких дверей, та один, Любимів, – по ліву. Втім, лікар-ординатор Торощанської філії Обласної психіатричної лікарні Любим Варивода господарював у «келії» сам. Стіл біля вікна звільнився ще у тридцять восьмому, коли з'ясувалося, що його володілець, літній, земського вишколу психіатр, учень самого Корсакова¹, Августин Родіонович Полікарпов належить до глибоко законспірованого правотроцькістського блоку зі зрадником Бухаріном на чолі. Августина Родіоновича забрали прямо з процедурної, коли вдвох із головлікарем Дзеганівським вони готували складного онейроїдного кататоніка² до сеансу новітнього й багатообіцяючого методу – ЕШТ³. Другий стіл – той, що біля дверей, звільнився двадцять восьмого червня, коли Любимового колегу, мовчкувато-іронічного, рудого як лис ординатора Сашка Зарву мобілізували в черво-

¹ Сергій Сергійович Корсаков – видатний російський психіатр XIX ст.

² Кататонія онейроїдна – кататонія зі сновидним затьмаренням свідомості, фантастичними образами, зміненням сприйманням оточуючого. Бувають галюцинації, псевдогалюцинації і маячення; спостерігається розгублено-патетичне збудження, субступорні стани і ступор із воскоподібною гнучкістю.

³ Електрошокова терапія.

ну армію. Сам Остап Никодимович Дзеганівський нагло «евакуувався» три дні тому, пояснивши молодому ординаторові, що, як старий більшовик він, звісно ж, не може залишатися під окупацією «зі зрозумілих причин». Любим же, мовляв, цілком доріс, аби поголовувати в закладі за його, Остапа Никодимовича, відсутності впродовж якогось тижня-двох, коли червона армія, само-собой, поверне тимчасово втрачені позиції та пожене клятого супостата на захід. Кажучи таке, «старий більшовик» уникав очей наймолодшого зі своїх лікарів, а самому Любиму від неочікуваного службового злету заціпило. Отож тепер лікар Варивода мав усі підстави змінити розхитаний віденський стілець ординаторської на монументальне, оббите вже вишмульганим та досі блідо-рожевим шовком крісло в прохолодному кабінеті зі скляною табличкою «головлікар», але... уявляв, як глузує з такого його переселення рудий Зарва й залишався в ординаторській, то пак тут, у сповненій людських страждань і безумів шафі щільно тулились історії хвороб усіх пацієнтів божедомки. До другої шафи Любим перемістив залишки ліків з комірки завмеда Ніни Костянтинівни, перше – ці залишки стрімко танули й не було сенсу тримати біля них цілу одиницю штату, друге – згаданій «одиниці» й так додалося клопоту, бо крім Зарви райвійськкомат вилучив з філії й трьох її санітарів, а правдивіше – чорноробів – Ларіоненка, Тумарця й Баклажка. Довершував аскетичну обстановку вибіленої чомусь у хворобливо-синяву барву «келії» невідомо де роздобутий головлікарем гамівний камзол. Грубо змайстрований зі щільної сірої полотна, обтяжений цупкими шкуратяними рукавами та сирівцевими поворозами музейний попередник гамівної сорочки теліпався на спеціально припасованому для цього вішаку й за словами мудрого Августина Родіоновича мусив страхати присутніх невідворотністю кари за хиби в діагностуванні... У сутінках камзол справді міг настрахати, здавшись галюцинаторним параноїком, що прокрався в ординаторську, аби виїсти ескулапові селезінку...

Сажний не заходив – боязка Ганна таки не зважилась гукнути епілептика-піромана¹ до лікаря. Уривисті виляски з боку містечка вщухнули, натомість десь у коридорі чоловічого відділення заквилила губна гармонія. Лікар прислухався: знайома мелодія, щось із Вертинського. Цього шизофреніка хворі прозвали Кайзером, здається, так називається його мінорний інструмент. Сумно... Любим відкрив історію Дулепи, погортав розліновані брунасті аркуші. «Маніакально-депресивний психоз... галюцинації, переважно оптичні... ознаки змішаного розладу... дистимія²... ретроградна амнезія³ (фрагментарна)...» Вмочив перо в каламарчик і написав з нового рядка: «28.07.41. Виразне прискорення циркуляції. Спостерігається мультиплікація галюцинаторного ефекту (?). Аменція⁴? Консультація...» І роздратовано закрив картку. З ким, з ким консультиватися?

Гаразд, у головлікаря, хай і вимушеного, достатньо інших клопотів! Скажімо, знайти Ніну Костянтинівну й перевірити з нею харчові запаси. А Кайзер, на правдиве прізвище Мазко, сьогодні навдивовижу віртуозний. Любим уявив рукастого та голінастого, марного, наче мрець, «виконавця» – подеколи той влаштовував для товаришів за лихом питомі концерти. Стояв, похитувався, клонік клоніком⁵, взимку посеред їдальні, а коли пригріло – біля Квітчиного квітника. Слухаючи його вібрата, сензитивні⁶ меланхоліки сповзали на лігмус⁷, макрологи⁸ починали співати, маніяки натхненно вимахували руками, а ейфоріки танцювали. Певний час Остап Никодимович не знаходив як на це «формене божевілля» (його вислів) реагувати, аж поки не постановив лічити його за групові сеанси му-

¹ Піроманія (гр.) – настирливе прагнення підпалювати.

² Пригніченість.

³ Амнезія ретроградна – втрата пам'яті на події, що відбулися до початку хвороби.

⁴ Плутаність свідомості з галюцинацією.

⁵ Клонус (гр.) – ритмічне скорочення м'язів, спричинене розтягненням їх сухожилків за значного підвищення сухожилкових рефлексів.

⁶ Сензитивний – надто чутливий, вразливий.

⁷ Судорожний неприродний плач.

⁸ Макрологія – багатослівність.

зикотерапії. Для самого «музикотерапевта» концерти закінчувалися зазвичай активізацією слухових... Вертинський, поза сумнівами. Еге: «*В бананово-лимонном Сингапуре...*» Зарва називав Вертинського монофобом-шизофреніком...¹ І треба врешті-решт з'ясувати, що діється в містечку...

2

На щодень Митрофан цих чобіт не надівав. А куди надівати – до печі, до котків, до пресу? Чи на город? З городом большевички хоч і «помогли» – врізали мало не по призьбу, зате й колупатися після восьми годин ворущні на олійниці змусили – хочеш-не-хочеш. На сто вісімдесят «олійних» карбованців семірко ротів не нагодуєш, коли черевики для парубійка в райкоопівській лавці двісті, а блаженке пальтечко, то й усі шістсот!

Дурний був Митрофан, що батька не слухав. Старий Захарко Шкурат зі шмаркачих літ кушнірував – Шкурати знаними кушнірами лічилися з-правіку, та землі двадцять вісім десятин порали, і воликів мали, й кінну жатку, й наймити крутилися. А чи не ганяв Захарко свого середущого кружки хати під свіженьким бовкунівським ґонтом гнuzдечкою? Не раз! І дарма, що рам'ями той уже батька обійшов, що з війни, з німанських мокв, труєний кайзерівським газом приліз – підбила ж бо комунарська голота двадцятилітнього вояка до червоної блекоти! Ганяв, а дурний Митрофан од батька втік – соціалізму, бачте, бевзневі закортіло – комітетчиків у німанських болотах наслухався – акурат у дев'ятнадцятому вже здобував світову революцію під орудою комдива Дибенка. І як же скоро, як їдко засвербіло йому від тієї батькової гнuzдечки, коли скуштували Шкурати принад воєнного комунізму, ой скуштували!

Повік не забуде Митрофан того запорошеного білиною дня, коли в товаристві прибудних чонівців² заїхав на обій-

¹ Монофобія – страх самотності.

² Від ЧОН – Частин Особого Назначення (рос).

стя торощанський комісар Дишура, і як кидав його засапаний соловий¹ сніг, і як замишувала господарством чонівська голота, й шваркотала вона не по-місцевому... І як гавкнув Дишура, що революція вимагає від Шкуратів хліба, і як дрижав у руках виробленого Захарка чорний одрізан, зате не здригнулася рука в комісара, й старий лежав – харчав у снігу, й димилася на його сатиновій сорочці кров... І як метнувся син до батька й стріливо підхопив, та... «Не руш! – знову гавкнув Дишура. – Бо тут-таки коло старого й ляжеш!» І завмер Митрофан із одрізаном зі снігової шуги піднятим, захлинувся, наче дихавки йому вмить забракло. То пекло, то волало в широких шкуратівських грудях, що має пімститися за родителя, зараз-же має пімститися, як син і як муж, одначе й тямив, що в одрізані набій один, а в комісарівському нагані сім, та в кожного чонівця трьохлінійка... Впустив стріливо в сніг і вже за мент голота товкла впокореного Митрофана носаклами зголодніло, піднесено, бачилося, що не в кожному подвір'ї випадає чонівцям таке грище. Він тоді вже пошлюблений був і стара голосила над встrelеним батьком, а вагітна Гафка – над закривавленим по́другом, який совав ногами й рожевіли по снігу квасолини його вигачених зубів... За яких-то чвірко днів Митрофан уперше вдарив жінку – дав Гафці межі грудей за якийсь дрібний прогріх, а сам знав – за той прогріх, що бачила мужа впокореним...

Дишуру вбили й Митрофан єдино жалкував, що не він, шарпнувся, було, до отамана Струка² та стара з Гафкою на плечах повисли, й він ті плечі опустил, руки на чепіги поклав, люте око долу... Що ж, за ватага – Якимові – старшому шкуратенкові, пофортунило менш – у брусилівському прориві ліг, Лисавета, сестра, заміж у Корсунь вийшла – відрізана скибка... На Митрофана все... То воно наче й пішло. Двадцять вісім десятин, щоправда, вже зась – лишили вісім, та за вмілої руки... Половину землі дав у винайм, познаходив батьків струмент –

¹ Мать коня, золотаво-жовтий.

² Український військовий діяч, отаман. У період Української революції командувач 1-ю Повстанчою армією УНР.

згадав науку. Справа виявилася ще та – у війнах та революціях люд обідрався – на Митрофанові шапки за півроку писалися, смушків гарних з хоролщини виписав... неп сприяв...

Кушнірував, а вирячкуватого Дишуру на соловому трьохлітку посеред свого подвір'я не забував, і закривавлену батькову сорочку теж, і Гафку... Гафка отримувала тепер у Митрофана й за комісара, й за чонівців, і за батькову смерть, і за цілу совіцьку владу... Й коли сусіда, майстер торощанської лимарні Матвій Займирядно похвалився, що вступає в большевицьку партію – Митрофан із ним здоровкатися перестав.

А вже в колективізацію той-таки Матвій хвацько відбирав у Митрофана й вісім десятин, і кушнірський струмент, буцім – до райкоопівського сільпошиву, й просорушку. Добре що хату не відібрав – світило кушнірові, як питомому куркулеві, заслання, одне врятувало – мешкав таки в містечку, а не в селі, й у день погрому, навчений добрими людьми, кинувся не жалітися (кому?), а проситися на роботу, майстровитого дядька взяли й у мент класовий ворог Митрофан Шкурат наче вмер, а народився Митрофан Шкурат – вальцювальник до революції зейфманівської, нині ж кооперативної олійниці, сутий пролетар. Родину врятував, а дрібноти мав уже на ту пору трійко, тільки Гафку відтоді пролетар Шкурат духопелив так – куркулеві Шкуратові й не марилося...

До пори стахановських звитяг¹ мілкоти в нього вже було четверо: Марко, Захарко, Устя й Надійка, трудний заробок на олійниці, безпомічна мати та Гафка, що мочилася кров'ю. Але була ще хата. Величава, зведена дідом Гервасієм, хата на тривкому помості мов спичка мозолила очі завидющому Займирядну, який, хоч і лічився майстром, а тулився зі своїми в приземкуватій, розкарячкуватій, наче гриб, халупині, й від того, звісно, позирив на ненависного «куркуля» з люттю, а Митрофан люто глипав через горожу на Матвія. А потім настав тридцять сьомий...

¹ 1935 р.

Ні, на щодень Митрофан цих чобіт не надівав – куди? А сьогодні добув зі скрині, вигладив халяви, розім'яв пришиви, наглянсував сукнинкою... Чистий хром, тоненький носок, подвійна зшивка – зараз таких не вміють! «Видно пана по халявах!», тож коли заказано тобі бути паном, то зась і хромовики взувать! За большевиків такі лише перший райпарткомівський секретар Мусієнко носив. Пан! В нього ще галіфе було, темно-синє, з блакитними обвідками – якраз до хромовиків. Нічого, розстарається Митрофан і на галіфе – часи Мусієнкового панування скінчилися, тож Митрофанового – починаються. Розстарається він і на галіфе, й двадцять вісім батьківських десятин поверне, й просорушку... І ще дечого прихопить – за приниження й за поганьблення, за одрізан, що так і не стрелив, за кроваву сечу бідолашної Гафки!

Коли двадцять другого червня Молотов оповістив, що почалася війна, Митрофан аж плечі розсунув, аж роззирнувся, ніби шукаючи зраділі обличчя олійників, бо радіо в комірці завідувача Чегрінця слухали. Та ховали олійники погляди – навчені, лише Митрофан, виходить, не ховав, і задушився, мало не вмер до лихого – як завше дихавку губив, хвилюючись... Додому пішов не по Розі Люксембург, або звичайно Розі, як іменували її торощанці, а навпрямки – повз колишню церкву з двома банями та без хрестів, де влаштували лісопилню комору. «Господи! Царю небесний, Вседержителю! Благодарні суцці недостойні раби твої... Невже, не вже я дожив, діждав, не вже Ти зглянувся на мене, сірого, Господи! Я ж терпеливий був, як Ти вчив, Господи! Господи, який же я був терпеливий! Лише на Гафку... За Гафку прости мене, Господи... Вона ще терпеливіша в мене ніж сам!» Шукав на що осінитися й не знаходив замальованих хрестів... Чудний старий швендяв поблизу, злякався як Митрофана побачив – дрібний, бульбоносий, з борідкою наче в карикатурних попиків... І тут Митрофан упізнав: та ж це піп і є – колишній, торощанський, ну, себто й теперішній... як його, в лихого... ага – отець Тригост! Зістарівся, всох... І цей, і цей відчув... прийшов... Аж обійняти закортіло батюшку, та вгледівши щось у шалених Митрофанових очах, той втік...

Повісткою радвлда Митрофана не ошасливила – відвою-
вався Митрофан, убивчих кайзерівських газів надихавшись та
чїпку ядуху на груди взявши, а от Марка, старшого, не вглядів –
не схоронив – забрали. Ще один карб на клекотливі Митро-
фанові груди... Останні кількадеень олійниця не працювала –
хазяював удома, прислухався до поголосів: хтось молов, що
німець уже в Києві, інші – що за Дніпром. Але телїпалося над
райпарткомом та над іншими будівлями, здебільше однопо-
верховими, битими, в середмісті червоне ганчір'я, метушилися
писарчуки в розстебнутих піджачках та міліціонери з розстеб-
нутими ґудзиками гімнасьторок... А це зранку Соромітько Вась-
ко – друзяка з олійниці, прибіг... Шкурати на Литвинівці гніз-
дилися – над цвинтарем, а Васько жив навпроти райкоопу, то
Митрофан підмовив на стежу... Прибіг: «Порожньо, бодай мені
клямку вкрато! Прапорів нема, двері навстіж, з райвиконкому,
балакали, котрісь уже лави тягнуть! Та що лави – райкоопівські
комори, Митрофане! Комо-о-ори, бодай мені!!! Це галопом до
брата – в нього підвода! – Лети! – схвалив Митрофан. – А мене
в середмісті розшукаєте, чув? – Чув!» – уже за ворітьми Вась-
ко. Сам пішов у хату, відчинив скриню й дістав чоботи...

Поки нема галїфе – надїв місткі празникові штани, вибі-
лену ситцеву сорочку, єдиного, що мав, піджака й купленого
торїк у Богуславських кустарів картуза. Гафка зі старшими
шпорталась на городі, дев'ятирічна Надїйка витирала вікна.
Гукнув Захарка, на дівча гримнув, щоб із двору сьогдні ні но-
гою, сам у повітку. В Митрофана було дві сокири: зубоподіб-
ний колун із важким акацієвим топорищем і зграбненький, від-
тягнутий емтеєсівським ковалем Скороною, тесачок, що хоч
голись. Рука звично посунула сокирку за пояс – пішли.

День обїцявся Торощі ворохобний. Від Литвинівки до се-
редмістя зустріли Йосипа Бровенка з жінкою та двома підпа-
рубчаками – котили двоколісного візка зі строкатим крамнич-
ним скарбом – насипом, а Бровенчиха ще й перла поперед
себе чималий клунок; Соломію Калайду з дочкою – ці нес-
ли по козубню ганчір'я, та на плечах у кожної було нав'язано
й хусток і краму; Воєнка Михайла з двома цебрами гасу – тх-
нуло на ввесь куток; цибатого Стаська Волошуна з рантухом,

як сам завбільшки, на плечах... Очі мародерів полискували сором'язливим щастям: вони й не вірили у свій невмисний талант, і страшилися, й совістились... Зустрічали Митрофана та його тесачок за очкуром не так зі страхом, як улесливо, мовляв «Та ми ж не скнари – поміркуємось! Ось – глянь – який кашемір – візьми жінці!»

Стасько не втримав надмір почуттів у собі – кинувся до Митрофана як до батечка:

– Там... у райкоопі... там... тушкованка! Оселедці – отакенні! Цукерки, монпансьє... монпансьє, Митрофане! От комуна, комуна га? Нічого ж не було на рундуках. Нічогісінько! А тут... а тут... отакенні оселедці – сам бачив!

Захарко запалився:

– Вернімося – тачку прихопимо!

– Монпансьє закортіло? – пласке Митрофанове обличчя зі зламаним колись, у молодечих лупнях, носом ще дужче спотворила глузлива посмішка. – Наїсися – там десь Васько Соромітько шастається! Але перше не це... не це!

Та далі посунули швидше. Батько кидав позирки на кучерявого сінка, супився. Не підходив Захарко для Митрофанової справи – тендітне, мамчине. Тут би Марко підійшов, Марко в батька – товстоший, осадкуватий, та бач – не глядів...

Грози вщухнули й дорідні Торощанські садки душили під сонцем наче поранній укіс. Над Верхнім, Середнім і Кривим ставками ширяли стрімкі серпокрильці та метушливі ластівки, викупувалися в підніжному поросі горобці, за тинами палахкотіли жовтогарячою жарінню нагідки. Ні гуральня, ні лимарня, ні пекарня, ні олійниця, ні вітряк за Росицею не працювали, й над містечком погойдувалася в ранковому пригріві така глибока безгомінь, що чулося, як гудуть бджоли, та час від часу – як скидаються на Середньому коропа. З-за ставка щільно слався повів білопінно-квітучої гречки...

Але середмістя вже закипало. Зі скоблевої крамниці на перетині Рози й Кірова двоє бородатих дядьків пхали посувом непіддатливу скриню, з навстіж відчинених дверей ветстанції якась заповзятлива сімейка волікла меблі й навіщось – громіздкий металевий автоклав; на порозі сільпошиву дві

роз'ятрені простоволосі молодиці люто шарпали одна в одної спокусливий сувій віскози, кілька інших сувоїв, певно не таких звабливих, прикро понижувалися босоніжками суперниць, марно спокушаючи їх строкатістю своїх барв...

А біля райкоопу роїлася вже ціла зграя. Ошалілі від давно забутих щедрот, світячи виряченими очима й зяючи роззявленими ротами, щасливі виплоджувалися з дверної пройми закладу рад торгівлі, обчіпляні торбинами, козубнями, а жіноцтво, здебільше, – озброєне бездонними пеленами, з яких губилися на райкоопівський ґанок стеклярусові прикраси, сірники й черевики, галоші, сукні, учнівські пенали й підсвічники, панчохи, блузки, ножі, ложки й кустпромівські штиблети, мило, відривні календарі, сорочки й одеколони, настінні дзиґарі й капелюхи, валянці й примуси, грамофонні платівки, труси, бюстгальтери й портсигари. А супроти них, наче правдиві бджоли в льоток у пору несамовитого взятку, вже ломилися нові охочі, зі ще порожніми козубнями й пеленами, їхні очі теж були виряченими, а роти роззявленими, та не від щастя неочікуваного володіння, а від жаги. Цих спраглих і завидющих все ряснішало – з краю Піонерської, від Середньої греблі, повигулькували вже одной парокінні безтарки, а краму в довгій багатовіконній хаті райкоопу все меншало, і, що стрімкіше його меншало, то дужче навісніли новоприбулі й дужче лякалися ошасливлені.

Не забарилися й сутички. Підозрюючи, що для них уже нічого не залишилося, й бачачи в цьому невігойну кривду, спраглі заходилися вимагати, а за яку хвилю – й вихоплювати мануфактуру в її нетривалих власників, спершу в дітлахів та безборонних старих, а невдовзі, осмілівши – й у решти. Зчинився лемент, залунали прокльони, посипалися на биту землю слоїчки, пакуночки й згортки, торохнулись об чинись простоволосу макітру настінні дзиґарі, бризнула кров...

Минаючи дивацьке побойовище, Шкурати стріли Васька Соромітька з родакон, брати лупали звичними вже для сьогоднішньої Торощі очима – вибалушеними, зацьковано-ошалілими, запряжена сумирною чалою підвода вгиналася від громадського збіжжя, еге – кебетніші рушили громити не якусь там крамницю, а райкоопівські комори на Середньому,

де мануфактури як лиха в світі! Вдруге похваливши друзяку за метикуватість, Митрофан залишив при ньому Захарка – скинувши свій крам, Васько пообіцявся навалити воза й Шкуратам, а сам гайнув далі, крам – то добре, але перше не це...

Біля однієї з небагатьох цегляних, під вохряною бляхою, будівель у середмісті – навпроти лимарні, мародерів не було. Ба навіть ті, що пробігали повз неї з клунками, лантухами та козубнями, втягували розгарячені голови в плечі, додавали ходи, а гукни до такого «стій!» – вклякне, впусить у перебиту безміром підошов порошню зловорожого клунка ще й у штани накладе! Прапора над незрушними, з тривкого дуба, дверима установи вже не було, порфірна, кольору старої крові, вивіска ще страхала.

«СССР. Народный Комиссариат Внутренних Дел. Управление НКВД по Киевской области. Торощанский райотдел»

Втім, двоє молодиків таки ошивалися попід вікнами, певно визирювали, яке висадити, та вгледівши в руках вузлуватого ряболицього дядька тесачок, здиміли. З сокиркою до таких царствених дверей годі було й сікатися, тут хіба колун з акацієвим топорищем поміг би, то Митрофан скочив через невисокий парканчик, пройшов попід суцільною причілковою стіною будівлі в двір – на службові двері тесачка стачить!

Ще вчора за таку наругу його б розстріляли – тут-таки, під дверима – з тесачком у руці. А вже від ранку, від самісінького досвітку двадцять восьмого липня тисяча дев'ятсот сорок першого року будь який торощанець міг не боячись профланірувати повз рижу будівлю, що брутально вгніздилася між кількома розгілчастими липами в кінці вулиці Рози Люксембург, міг навіть плюнути в її бік не криючись, міг навіть пожбурити каменюку! На правду Митрофан дивувався, чому містяни юрмяться зараз біля дверей райкоопу та інших торощанських крамниць, чому розтягують нікчемне збіжжя з пекарні, емтеєсівської майстерні та його «рідної» олійниці, чому вони не згромадилися тут, чому не користають мить і не роблять те, чого не вільно було робити вчора й не вільно вже буде робити завтра, чому не розносять цю, поза сумнівом, зненавиджену ними Бастилію, на друзки, як рознесли, було колись, революційні парижани – Устя читала Митрофанові